प्रारम्भिक वाल्यावस्था शिक्षा पाएका र नपाएका विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन (EPM) अन्तरगत स्नातकोत्तर तह एम.एड दोस्रो वर्षको Ed-598 विषयको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

जीवनन्द घिमिरे

परीक्षा रोल नं. २१४००६८/२०६५

त्रि.वि.द.नं. १५२७१-८७

क्या.रोल नं.: २१२

शैक्षिक वर्ष २०६३/०६४

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

इन्द्रपुर, मोरङ

चैत्र, २०६९

विषय : सिफारिस पत्र ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, इन्द्रपुर, मोरङको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि छात्र श्री जिवानन्द घिमिरेले प्रारम्भिक वाल्यावस्था शिक्षा पाएका र नपाएका विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकको शोध-पत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार पार्नु भएको हो । उहाँको यस शोधपत्र लेखनप्रति म सन्तुष्ट भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल

शोध निर्देशक

मिति : २०६९

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय सुकुना वहुमुखी क्याम्पस, इन्द्रपुर मोरङ, शिक्षा शास्त्र सङकाय अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषय लिई स्नातकोत्तर तहमा अध्ययनरत छात्र श्री जिवानन्द घिमिरेले उक्त तहको द्धितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार गर्नु भएको प्रारम्भिक वाल्यावस्था शिक्षा पाएका र नपाएका विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकको शोध पत्र यस शोधपत्र मुल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

क.स.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	विभागीय प्रमुख	....
२.	श्री खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल	शोध निर्देशक	....
३.		बाह्य परीक्षक	....

मिति : २०६९/

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग एम.एड. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्न प्रारम्भिक वाल्यावस्था शिक्षा पाएका र नपाएका वालवालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र पूरा गर्न प्रारम्भदेखि अन्त्य सम्म नियमित सुपरिवेक्षण, मार्ग निर्देशन र अमूल्य सुझाव दिनुहुने सह-प्राध्यापक श्री खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलज्यूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्दा अमूल्य सुझाव दिनुहुने सह-प्राध्यापक श्री भोजराज घिमिरे र शोधलाई आवश्यक सुझाव र स्वीकृति प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख उप-प्राध्यापक श्री लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठज्यूमा हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु साथै यस विभागका सम्पूर्ण आदरणीय गुरुहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अध्ययनको क्रममा तथ्यांक एवम् सूचना उपलब्ध गराएर सहयोग पुऱ्याउनु हुने नमुना छनौटमा परेका विद्यालयको प्र.अ., शिक्षक, सहयोगी कार्यकर्ता, वि.व्य.स. अध्यक्ष, स्रोतव्याक्ति, विद्यार्थी र अभिभावकहरू प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । साथै अध्ययनको क्रममा अमूल्य सहयोग र सुझाव दिने मित्र सूर्य भण्डारी प्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । यस शोधपत्रमा भएका शुद्धाशुद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने मित्र विष्णु कोइराला र दिनेश तिम्सिना प्रति अभार व्यक्त गर्दछु । शोध पत्र लेखन कार्यमा निरन्तर सहयोग पुऱ्याउने मेरी श्रीमती कल्पना घिमिरेलाई हृदय देखिनै धन्यवाद दिन चाहान्छु । अन्त्यमा यस शोध पत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी विशेष सहयोग पुऱ्याउने मोर्डन डिजिटल फोटो स्टुडियो तथा कम्युनिकेशन सेन्टर, सुकुना मोरङका प्रोपोराइटर भाइ धर्मेन्द्र दुलाललाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

मिति २०६९ चैत्र

जिवानन्द घिमिरे

शोधसार

प्रारम्भिक वाल्यावस्था शिक्षा पाएका र नपाएका वालवालिकाहरूको तुलानात्मक अध्ययन नामक यस शोध पत्रमा कक्षा-१मा अध्ययन गर्ने वालकक्षावाट आएका र सिधै कक्षा-१मा भर्ना भएका वालवालिकाहरूको शैक्षिक उपलब्धिको तुलानात्मक विश्लेषण गर्ने मुख्य उद्देश्य राखिएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा मोरङ जिल्लाको वाहुनी श्रोत केन्द्रका २५ वटा विद्यालयहरू मध्ये उद्देश्यमुलक नमुना छनौट विधिका आधारमा यस स्रोत केन्द्र अन्तर्गतका ४ वटा गा.वि.स.का १/१ वटा विद्यालयको कक्षा-१ र वालकक्षा छनौट गरिएको छ । उक्त ४ वटा विद्यालयहरूबाट २४ जना विद्यार्थी ४ जना प्रधानाध्यापक, ४ जना शिक्षक, ४ जना सहयोगी कार्यकर्ता, ४ जना विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, ४ जना अभिभावक र १ स्रोतव्यक्ति समेत गरी जम्मा ४५ जनालाई नमुनाको रूपमा छनौट गरिएको छ । यस अनुसन्धान कार्यमा तथ्याङ्क सङ्कलनको लागि कक्षा अवलोकन फारम, प्रश्नावली तथा अन्तरवार्ता निर्देशिकको प्रयोग गरिएको छ ।

तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा सम्बमन्धित विद्यालयहरूका बालबालिकाहरूको विषयगत सिकाइ उपलब्धि औषत उपस्थिति र कक्षा अवालोकनबाट प्राप्त जानकारीअनुसार वालशिक्षा लिई कक्षा १ मा आएका त्यस्तै विद्यालयको सरोकारवाला पक्षहरूको सहभागिता न्युन पाइयो भने सहयोगी कार्यकर्ताको न्युन पारिश्रमिक, तालिम र शिक्षण सामग्रीका कारण प्रभावकारी शिक्षण हुन नसेकेको पाइयो । तालिम प्राप्त शिक्षक भएता पनि शिक्षकले शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग गरी विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण भएको पाइएन ।

यस शोधमा नीतिगत तह, अभ्यासतह र अनुसन्धान तहका लागि छुट्टाछुट्टै सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ । नीति निर्माण कर्ताहरूले शिक्षा ऐन नियममा वालशिक्षाका लागि प्रभावकारी नियमको व्यवस्था गरी लागू गर्न जोड दिनु पर्दछ । विद्यालयमा वाल मैत्री शिक्षणको व्यवस्था हुनुपर्ने, वालवालिकाहरूको नियमितता वढाउनु पर्ने, शिक्षकले शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग गरी विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण गर्नु पर्ने, अभिभावकहरूमा चेतना अभिवृद्धि गरिनु पर्ने, सहयोगी कार्यकर्ताको पारिश्रमिक वढाइ आवश्यक तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सरोकारवाला पक्षहरूवाट विद्यालय नियमित अनुगमन गर्नु पर्ने जस्ता विषयवस्तुलाई सुझावका रुपमा प्रस्तुत गरीएको छ ।

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

सिफारिस पत्र क

स्वीकृति पत्र ख

कृतज्ञताज्ञापन ग

शोधसार घ

तालिकासूची ज

चित्रसूची झ

सङ्क्षिप्त शब्दको पूरा रूप ञ

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ५

१.३ अध्ययनको औचित्य ६

१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू ७

१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू ७

१.६ अध्ययनको परिसीमा ७

१.७ मूख्य शब्दहरूको परिभाषा ८

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावालोकन र सैद्धान्तिक खाका

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन ९

२.२ सैद्धान्तिक खाका १४

२.३ पुनरावलोकनको शैक्षिक उपादेयता १५

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा १७

३.२ जनसंख्या १७

३.३. नमुना छनोट १७

३.३.१ नमूनाको आकार १७

३.३.२ नमुना छनौट विधि १८

३.३.३ नमुना छनौटको आधार १८
३.४ अनुसन्धानका साधन १८
३.४.१ प्रश्नावली १८
३.४.२ अन्तर्वार्ता सूची १८
३.४.३ कक्षा अवलोकन फाराम १९
३.५ तथ्याङ्कका स्रोतहरू १९
३.५.१ प्राथमिक स्रोत १९
३.५.२ द्वितीयक स्रोत २०
३.६ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि २०
३.७ तथ्याङ्कको विश्लेषण विधि २०

परिच्छेद चारः तथ्याङ्को व्याख्या र विश्लेषण

४.१ वालशिक्षा लिएका कक्षा एकका वालवालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि २१
४.१.१ वालशिक्षा लिएका कक्षा एकका वालवालिकाहरूको विषयगत उपलब्धि २१
४.१.२ वालशिक्षा लिएका कक्षा- १ का वालवालिकाहरूको औसत उपस्थिति २३
४.१.३ बालशिक्षा लिएका बालबालिकाहरूको कक्षा अवलोकन २५
४.२ बालशिक्षा नलिइ आएका बालबालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि २७
४.२.१ बालशिक्षा नलिई कक्षा-१मा भर्ना भएका वालवालिकाहरूको विषयगत उपलब्धि २७
४.२.२ बाल शिक्षा नलिई आएका वालवालिकाहरूको औसत उपस्थिति २८
४.२.३ बाल शिक्षा नलिएका बालबालिकाहरूको कक्षा कोठा अवलोकन ३०
४.३ वाल्यावस्था शिक्षा लिएका र नलिएका वालवालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धिको तुलना ३२
४.३.१ कक्षा-१ का वालवालिकाहरूको विषयगत उपलब्धिको तुलना ३२
४.३.२ कक्षा-१ का वालवालिकाहरूको औसत उपस्थितिको तुलना ३४
४.३.३ कक्षा १ का वालबालिकाहरूको कक्षा अवलोकनको तुलना ३६
४.४ वालशिक्षा लिएका र नलिएका वालवालिकाहरूको सिकाइमा देखिएका समस्या र समाधानका उपायहरू ३७
४.४.१ भौतिक व्यवस्था सम्बन्धी समस्या र समाधानका उपयाहरू ३८

४.४.२ विद्यालयमा समायोजन सम्वन्धी समस्या र समाधानका उपायहरू ३९
४.४.३ शिक्षण कियाकलाप सम्बन्धी समस्या र समाधानका उपायहरू ४०
४.४.४ अनुगमन तथा निरीक्षण सम्वन्धी समस्या र समाधानका उपायहरू ४१
४.४.५ सहयोगी कार्यकर्ता सम्वन्धी समस्या र समाधानका उपायहरू ४२

परिच्छेद पाँचः प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ प्राप्ति ४४
५.२ निष्कर्ष ४५
५.३ सुझावहरू ४६
५.३.१ नीतिगत तह ४६
५.३.२ अभ्यास तह ४६
५.३.३ अनुसन्धान तह ४७
सन्दर्भसूची
अनुसूची

तालिकासूची

पृष्ठ सङ्ख्या

१. वालशिक्षा लिएका कक्षा एकका वालवालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि विवरण २२

२. वालशिक्षा लिएका कक्षा- १ का वालवालिकाहरूको औसत उपस्थिति २४

३. बालशिक्षा लिएका बालबालिकाहरूको कक्षा अवलोकन फारम २६

४. बालशिक्षा नलिई कक्षा-१मा भर्ना भएका वालवालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि २७

५. बालशिक्षा नलिई कक्षा-१मा भर्ना भएका वालवालिकाहरूको औसत उपस्थिति २९

६. बाल शिक्षा नलिई आएका बालबालिकाहरूको कक्षा अवलोकन फारम ३१

७. कक्षा-१ का वालवालिकाहरूको विषयगत उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण ३२

८. कक्षा-१ का वालवालिकाहरूको औसत उपस्थितिको तुलना ३४

९. कक्षा अवलोकनको तुलानात्मक विवरण ३६

चित्रसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

१. वालशिक्षा लिएका कक्षा एकका वालवालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि विवरण २३

२. वालशिक्षा लिएका कक्षा- १ का वालवालिकाहरूको औसत उपस्थिति २५

३. बालशिक्षा नलिई कक्षा-१मा भर्ना भएका वालवालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि २८

४. बालशिक्षा नलिई कक्षा-१मा भर्ना भएका वालवालिकाहरूको औसत उपस्थिति ३०

५. कक्षा-१ का वालवालिकाहरूको विषयगत उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण ३३

६. कक्षा-१ का वालवालिकाहरूको औसत उपस्थितिको तुलना ३५

सङ्क्षिप्त शब्दको पूरा रूप

प्र.अ.	प्रधानाध्यापक
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
वि.व्य.स.	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
वि.नि.	विद्यालय निरीक्षक
जि.शि.का.	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
उ.रा.शि.आ	उच्च राष्ट्रिय शिक्षा आयोग
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
ने.रा.प्रा.वि.	नेपाल राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय
रा.शि.यो.आ.	राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोग
रा.यो.आ.	राष्ट्रिय योजना आयोग
स.का.	सहयोगी कार्यकर्ता
स्रो.व्य.	स्रोतव्यक्ति